

31. máj 2010

Svetový deň bez tabaku

Ústredná téma: „Vzťah medzi fajčením a pohlavím s dôrazom na vplyv marketingu na ženy“ (Gender and tobacco with an emphasis on marketing to women)

Kontrola tabakovej epidémie medzi ženami je dôležitou súčasťou komplexnej politiky kontroly tabaku. Svetový deň bez tabaku sa práve preto tento rok zameriava na škodlivé efekty tabakového marketingu, ktorý je zameraný na ženy a dievčatá.

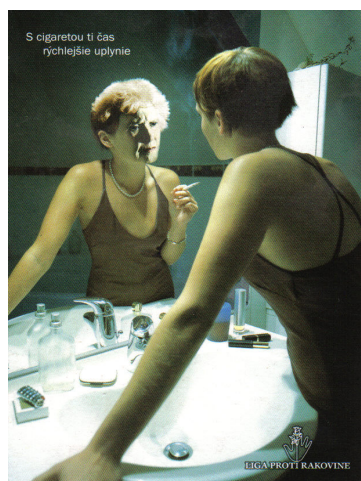
Na svete fajčí 1 miliarda žien, čo predstavuje až 20 % z celkového počtu fajčiarov. Zatiaľ čo u mužov dosiahla tabaková epidémia vrchol, u žien je tendencia smerujúca k zvyšovaniu podielu fajčiacich žien. Ženy sa preto stávajú jednou z hlavných cieľových skupín tabakového priemyslu, ktorý potrebuje získavať nových fajčiarov.

Najväčším problém sa však z pohľadu rizika ohrozenia zdravia stáva zvyšujúci sa výskyt fajčenia u mladých dievčat.

Mladé ženy a fajčenie

Tabakové firmy a reklama - včera a dnes

Od doby, keď sa barónka Dudevantová, umeleckým menom George Sandová, v roku 1840 v Paríži ukázala na verejnosti v pánskych nohaviciach a s cigaretou v ruke, je fajčenie u žien nezmazateľne spojené s predstavou nezávislosti, modernosti a atraktivity.

Za ich dnešné rozšírenie môže rok 1920, kedy začala strojová výroba cigariet, masívne reklamné kampane na fajčenie cigariet a to, že sme na škodlivosť fajčenia prišli neskoro: prvé z asi 60 000 prác, poukazujúcich na vplyv fajčenia na zdravie človeka (päťina úmrtí vo vyspelých krajinách), bola publikovaná až v roku 1950.

Stratégia eliminácie fajčenia v Európskom regióne – napriek desaťročiam silných medzinárodných antifajčiarskych aktivít založených na prevencii fajčenia u detí, školskej antifajčiarskej výchove, legislatíve a obmedzovaní fajčenia, výsledok je slabý až podpriemerný. Spomínaná stratégia, hoci je potrebná, nebola dostatočná.

Jedno z dôležitých hľadísk tejto stratégie – ako pomôcť aktívnym fajčiarom prestať fajčiť, hľadisko, kde by bolo zahrnuté profesionálne poslanie lekárov, sestier a iných zdravotníckych pracovníkov v protifajčiarskom poradenstve - chýba. V danej stratégii jednoznačne taktiež chýbajú adekvátne kampane propagujúce nefajčenie.

Fajčenie medzi ženami sa šírilo pomocou sociálneho a ekonomického nátlaku. Fajčiaca žena sa stala symbolom emancipácie a vzdoru. Tento symbolizmus tabakový priemysel neopustil ani dnes, naopak podchytil široko otvorený trh v reklamných kampaniach.

Tabaková firma Lorillard prelomila lady v roku 1919, keď použila v reklame postavu ženy fajčiaku značku Murad a Helman. Pozadu nezostal ani vzťah medzi módou a štíhlosťou. V roku 1927 zahájil tabakový koncern Marlboro svoju kampaň „jemný ako kvet“ v renomovanom módnom časopise Le Bon Ton a v roku 1928 reklama pre Lucky Strike povzbudzovala ženy „siahnúť po Lucky miesto sladkostí“. Lucky Strike najímala modelky a mladé dievčatá vstupujúce do spoločnosti, aby fajčili na verejných miestach, a módnym priemyslom presvedčil, aby zelenú farbu balíčka Lucky Strike vybral ako módnou farbu roka. Neskôr začal tabakový priemysel navrhovať cigarety priamo pre ženy. Koncom šesťdesiatich rokov minulého storočia oslavovala veľký úspech značka Virginia Slim od firmy Philip Morris a jej kampaň „pôjdeme spolu dlhou cestou, dievča“ (Kaufman – 1994).

Uvedené reklamné kampane zamerané na ženy, spájanie fajčenia so štíhlosťou a módou boli spojené s náhlym vzostupom začiatku fajčenia u dievčat vo veku medzi 11 a 17 rokov. Prispeli k tomu i nasledovné atribúty:

- dievčenský zmysel pre sebakontrolu je omnoho nižší, ako u chlapcov
- mladé ženy sa viac, ako muži zaujímajú o to, čo je spoločensky žiadané
- zaujatie spoločnosti ženskou štíhlosťou má vplyv na predstavu dospievajúcich dievčat o výhodách fajčenia
- móda je silným prostriedkom pre získavanie mladých žien, tabakové firmy tvrdia, že „cigarety sú výrazným módnym doplnkom“, „cigarety sú symbolom osobnosti“, ako ostatným ľuďom ukázať svoje postoje ...
- k začatiu fajčenia resp. k návyku dochádza pred 18 rokom veku.

Svetová zdravotnícka organizácia vyhlásila 31. máj 2003 „Svetový deň bez tabaku“, s heslom „Za film a módu bez tabaku“. Pracovníci módného priemyslu, reklamy, vydavatelia časopisov, webových stránok boli vyzvaní, aby uznali svoju zodpovednosť za hviezdy módy ako vzory a ich vplyv ovládnutia obzvlášť medzi ženami a mladými ľuďmi a na úplnom zastavení používania a predvádzania tabaku v móde, módných časopisoch a vo filme.

Niektoré štáty sveta napr. Francúzsko, Austrália, Nový Zéland a Ameriky, modelky, medzinárodné prehliadky módy a svetovo známe módné časopisy skoncovali so sponzorstvom, reklamou a predvádzaním tabaku a fajčenia žien vo svojich produktoch.

Ako tabakový priemysel dnes „dobieha“ Európany ?

Štúdia 111 ženských časopisov v 17 Európskych krajinách ukázala ako tabaková reklama v týchto časopisoch zaistovala tabakovým spoločnostiam priamo cieľovú skupinu žien a vďaka imidžu časopisu dávala reklame určitý kredit.

Štúdia zistila, že :

1. iba štyri časopisy dobrovoľne odmietli takúto reklamu,
2. ženy v mnohých krajinách videli pozitívny obraz fajčenia v tabakových reklamách, u časopisov, ktoré uverejnili tabakovú reklamu, bolo tiež menej pravdepodobné, že uverejnia špecializované články o zdraví a vzťahu k fajčeniu
3. niektoré časopisy, napr. vo Švédsku, predsa len zaujali úplný a kladný prístup k fajčeniu a zdraviu.

Monitorovanie skúseností s užívaním tabaku u mládeže a detí Slovenska je realizované prostredníctvom prieskumov ESPAD (European School Project on Alcohol and Other Drugs), GYTS (Global Youth Tobacco Survey) a prieskumov, ktoré pravidelne vykonáva Ústav informácií a prognóz školstva.

Porovnanie rokov 1995 – 2003 (fajčenie u 16-ročných v SR v priebehu minulých 30 dní)
(ESPAD Report 2003)

	1995	1999	2003
Chlapci	34 %	40 %	39 %
Dievčatá	20 %	34 %	36 %

Z tejto tabuľky je zrejmé, že situácia na Slovensku sa podľa údajov z ESPAD-u zhoršuje. Alarmujúco, až o 16 % pribudol počet dievčat, ktoré si zapálili cigaretu v priebehu minulých 30 dní (1995 – 2003). O nič ružovejšiu situáciu nebadáť ani u chlapcov, kde nárast predstavuje 5 % (1995 – 2003). Pre doplnenie informácie treba dodať, že celoslovenský priemer jednoznačne prekračuje Bratislava, kde nárast fajčenia u dievčat predstavuje neuveriteľných 20 % a je na dnešnej úrovni 48 %.

Porovnanie rokov 1995 – 2003 (fajčenie cigariet v SR - 40 a viac krát počas života)
(ESPAD Report 2003)

	1995	1999	2003
Chlapci	26 %	35 %	35 %
Dievčatá	13 %	26 %	30 %

Aj z tejto tabuľky nič nenasvedčuje tomu, že by si situácia bola lepšia. Výrazné zvýšenie fajčenia u dievčat o 17 % a u chlapcov o 9 %, signalizuje zvýšený počet fajčiarov (1995 – 2003).

Prieskum organizovaný Centrom pre kontrolu chorôb v USA pod názvom GYTS zisťoval výskyt fajčenia a užívania tabakových výrobkov medzi mládežou vo veku od 13 do 15 rokov aj na Slovensku. Na základe jeho výsledkov možno poukázať na najdôležitejšie údaje (GYTS Report, 2003): - dievčatá – 58,0% už niekedy fajčilo - 23,3% v súčasnosti užíva tabakové výrobky. U oboch pohlaví – 79,0% žije v domácnosti, kde sa fajčí v ich prítomnosti, 54,5% má aspoň jedného rodiča fajčiara

Reprezentatívny prieskum TAD 1, 2 a 3 pod gesciou Úradu vlády SR sledoval trendy užívania legálnych a čiastočne aj nelegálnych drog medzi žiakmi základných škôl vo veku od 11 – 17 rokov (TAD 1), trendy užívania drog medzi študentmi stredných škôl vo veku od 15 – 18 rokov (TAD 2) a nakoniec užívanie drog medzi učiteľmi a koordinátormi prevencie

drogových závislostí (TAD 3), (Nociar, 2004). Prieskum prebiehal v obdobiach rokov 1994, 1998, 2002.

Eliminácia fajčenia v tehotenstve by sa dalo predísť cca 17% - 26% pôrodom s nízkou pôrodnou hmotnosťou, fetálnemu tabakovému syndrómu. Fajčenie rodičov je asociované so syndrómom náhleho úmrtia novorodencov. Častá je bronchitída, pneumónia, ochorenie stredného ucha, pravdepodobnosť rozvoja astmy, u detí s astmou dochádza k častejším a ťažkým atakom astmy. Aktívne i pasívne fajčenie teda predstavuje závažné riziko pre dieťa ale aj matku, preto sú dôležité preventívne opatrenia už pri prvej návšteve tehotnej ženy v prenatálnej poradni, ktoré môžu významne redukovať tieto komplikácie a predísť vývoju fetálneho tabakového syndrómu.

ELSPAC – Európska longitudinálna štúdia tehotnosti a detstva, vykonávaná i v SR, posudzovala aj expozíciu fajčenia u tehotných žien. (Válkyová, I. a kol..) Výsledky ukázali nasledovné:

A: na začiatku tehotenstva

1. fajčilo 19,4% žien, z toho 0,7% fajčilo denne 20 a viac cigariet.
2. fajčenie bolo viac rozšírené medzi staršími matkami, ako u žien do 20 rokov veku.
3. ženy v manželstve majú nižšiu frekvenciu fajčenia, ako slobodné, osamelé, rozvedené či vdovy
4. s rastúcim vzdelaním klesá % fajčiacich matiek

B: fajčenie počas tehotenstva

1. počet fajčiacich žien, ktoré na začiatku fajčili málo cigariet (1-9 ks.) sa štatisticky významne znížil v druhom trimestri tehotenstva
2. žena, ktoré fajčili 10 a viac cigariet denne, pokračovali aj po polovici tehotenstva

Takmer dve tretiny žien, ktoré prestanú v tehotenstve fajčiť, začnú po pôrode fajčiť opäť. S tým súvisí dojčenie. Tieto ženy prestávajú dieťa dojčiť a prechádzajú na umelú výživu. Nikotín a ďalšie látky z cigaretového dymu prenikajú do materského mlieka a okrem jeho toxického kontaminácie narúšajú aj jeho chuťové vlastnosti.

Ženy síce mávajú všeobecné povedomie o škodlivosti fajčenia, alkoholu či drog na tehotenstvo, ale nie sú v tomto názore lekármi utvrdzované. Lekári obyčajne zisťujú len fajčenia a tento anamnestický údaj zaznamenávajú do zdravotnej dokumentácie bez ďalších dôrazných informácií o význame rizika a rady pre abstinenciu od fajčenia. Mnohé matky z takéhoto chovania lekárov mylne usudzujú, že žiadne riziko nehrozí. Tehotné ženy taktiež nie sú chválené lekárom za to, že nefajčia resp. nepijú alkohol apod..

Na všetkých vyššie uvedených štúdiách sa zúčastnil aj Regionálny úrad verejného zdravotníctva so sídlom v Trenčíne. Okrem uvedených štúdií sme vykonávali samostatne opakované zisťovanie na stredných školách v našom regióne.

Z opakovaných šetrení na Strednej zdravotníckej škole v Trenčíne vyplýva, že v priemere 22,0% dievčat vo veku 15 – 18 rokov fajčí. Na otázku, v prípade návštevy lekára (pediater, stomatológ, gynekológ a iný) zisťuje u vás fajčiarsku anamnézu, 80,0% odpovedalo nie. Potešiteľné je, že dievčatá poznali spoločenské aktivity venované prevencii fajčenia a to predovšetkým „Nefajčiarsky deň“, (pozn. na ktorom sa niekoľko krát škola zúčastnila), ako aj kampaň „HELP – za život bez tabaku“, ktorá je venovaná predovšetkým mladým ľuďom s upozornením na následky pasívneho fajčenia.

Je nepochybniteľné, že lekári, zdravotné sestry a ostatný zdravotnícki pracovníci majú významnú a ničím nezastupiteľnú úlohu pri obmedzovaní fajčenia v populácii, pretože sú:

- vzorom – nefajčiarskeho – spôsobu života
- odbornou autoritou v oblasti poradenstva o správnom životnom štýle obmedzujúcim hlavné riziká ochorenia a predčasnej úmrtnosti
- odbornými terapeutmi v liečbe závislosti na nikotíne.

Zdravotné sestry a ošetrovatelky majú najbližší kontakt s pacientmi. Môžu podrobnejšie a zrozumiteľnejšie vysvetliť odporúčenia lekára o nutnosti zanechať fajčenie, podporiť individuálne zameranú motiváciu pacienta pri hľadaní dôvodu zanechania fajčenia a objasniť predpísané terapeutické kroky pri odvykaní od fajčenia.

Fajčiarom i nefajčiarom treba vyvrátiť 5 mýtov o fajčení

1. Fajčenie je zlovyk /závislosť, nikotín je vysoko návyková látka, závislosť opiátového typu
2. Fajčenie je vec vôle – ťažké chronické ochorenie, duševná porucha dg. F17
3. Zlyhanie pri opakovaných pokusoch prestať fajčiť – aj tak to nedokážem / bludný kruh potvrdenia nálepky a vyhýbavého chovania
4. Je možné prestať fajčiť naraz, bez liekov a pomoci /veta „Ja, keď budem chcieť!“
5. Odvykacia terapia je drahá /pretrvávajúce fajčenie omnoho viac/

Doporučenie pre prax.

1. Vzdelávanie a nácvik rôznych typov intervencie by nemal byť len v rámci postgraduálneho vzdelávania, ale mala by začínať na lekárske fakultách, stredných zdravotníckych školách a ďalších relevantných školách.
2. Zdravotnícki pracovníci by sa mali zúčastňovať spolu s verejným zdravotníctvom na aktivitách zameraných na kontrolu tabaku
3. Okrem vzdelávania by mali byť zdravotníci sami skupinou tých, ktorým je potrebné pomôcť prestať fajčiť (dnes fajčí približne 25,0 % lekárov a 35,0% zdravotných sestier).
4. Lekári ale aj ostatný zdravotnícki pracovníci kladú zvláštny dôraz na tehotné pacientky, ktoré fajčia, aby im pomohli zbaviť sa tejto závislosti, využívajú bežné príležitosti, napr. keď predpisujú orálne antikoncepčné prostriedky, aby poučili ženu – fajčiarku o tom, aby prestala fajčiť, povzbudzujú všetky ženy - fajčiarky, aby prestali fajčiť, presadzujú program verejného zdravotníctva o ženách a fajčení. Chvália tie, ktoré nefajčia.
5. Prevencia fajčenia dnes patrí do ambulancií detských lekárov, stomatólogov ale aj lekárni medzi farmaceutov.

Zdravotnícki pracovníci by si mali uvedomiť, že ženy sa uznávajú ako skupina vyžadujúca si špeciálnu pozornosť, čo platí v posledných dvoch desaťročiach, stotožniť sa so slovami profesora Richarda Peta z Oxfordskej Univerzity, ktorý uvádza, že „**Ak ženy fajčia ako muži, tak budú zomierať ako muži!**“

Literatúra:

1. Kaufman,J,N.: Smoking and Young Women. The Physician´s Role in Stopping an Equal Opportunity Killer. JAMA, 1994; 271:629-630.
2. The 2003 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).
3. NOCIAR, A.: Prieskumy o drogách, alkohole a tabaku u slovenskej mládeže. Bratislava: VEDA 2004. 220 s. ISBN 80-224-0832-8.
4. www.cdc.gov/tobacco/global/gyts/repotrs/pdf/Slovakia_2003_EURO.pdf. Global Youth Tobacco Survey. 2. 8. 2005
5. Ida Válkyová, Zuzana Javorská, Mária Jurčovičová .Posúdenie expozície fajčenia u tehotných žien v štúdiu ELSPAC. PRAKTICKÁ GYNEKOLÓGIA, 6, 1999, č. 4, s. 162-166

Spracovala :

MUDr.Věra Dobiášová, PhD., MPH
zástupca regionálneho hygienika
RÚVZ so sídlom v Trenčíne
Nemocničná č. 4
911 01 Trenčín
tel.č.: 032/6509551
mobil:0903460897
e-mail: tn.dobiasova@uvzsr.sk